ទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអំពីលំហ (ទេសភាពឬទីកន្លែង)

(Khmer Philosophy of Space)

ដោយៈ លោកបណ្ឌិត **ប៉ាន់ ឌុត្ថា**
មន្ត្រីស្រាវជ្រាវនាយកដ្ឋានទស្សនវិជ្ជានិងសង្គមវិជ្ជា
នៃវិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម
រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

សេចក្តីផ្តើម

ស្វ័យភាពនៃគំនិត ដែលយើងបានរកឃើញឬយល់ដឹងតាមរយៈការផ្តោតអារម្មណ៍ ការគិតទៅលើទេសភាពឬទីកន្លែងមួយ គឺជាការបង្ហាញឱ្យឃើញពីចំណង់ចំណូលចិត្ត ការស្រលាញ់ តម្រូវការ និងការឱ្យតម្លៃចំពោះទីកន្លែង(លំហខាងក្នុង) ហើយទីកន្លែងក៏បង្ហាញរូបរាង និងឥទ្ធិពលដោយខ្លួនឯងទៅលើស្មារតីអារម្មណ៍ ការយល់ដឹង និងគំនិតរបស់មនុស្សវិញដែរ (លំហខាងក្រៅ) ។

តាមរយៈវត្ថុវិស័យភាពក្នុងទេសភាពមួយ (វត្ថុរូបវន្តក្នុងលំហ) គេអាចវិភាគ បកស្រាយពីលក្ខណៈនិមិត្តរូបរួម ធាតុបង្កុំក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធ ដូចជា សមាសធាតុ ទំហំ រូបរាង ប្រភេទ សណ្ឋានខាងក្នុង-ក្រៅ និងគុណតម្លៃនៃលំហ ទាក់ទងទៅនឹងចេតនាក្នុងគំនិត (លំហគំនិត) របស់មនុស្ស។

ទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអំពីលំហ (ទេសភាពឬទីកន្លែង) *បានសបញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា ទឹកដីភូមិដ្ឋានរស់នៅរបស់ប្រជាជនខ្មែរ បានឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីការប្រើគំនិត ចំណេះដឹង ប្រាជ្ញា គោលបំណងផ្សេងៗ សមត្ថភាពខាងបច្ចេកទេស សកម្មភាពអនុវត្តក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ទំនាក់ទំនងរបស់មនុស្សចំពោះភាពសំខាន់របស់ទេសភាពឬទីកន្លែងក្នុងបរិបទ ជំនឿ សាសនា ទំនៀមទម្លាប់ ប្រពៃណី អក្សរសិល្ប៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ សេដ្ឋកិច្ច ច្បាប់ នយោបាយ សង្គមកិច្ច... ហើយមានការវិវត្តទៅតាមសម័យកាលផងដែរ។*

នេះជាទស្សនៈវិជ្ជាខ្មែរមួយចំនួនទាក់ទងទៅនឹងលំហ (ទេសភាពឬទីកន្លែង)៖

១ - ការតាំងភូមិដ្ឋាន ការសង់លំនៅដ្ឋាននៅក្នុងកន្លែងណាមួយ បុព្វបុរសខ្មែរ មិនមែនធ្វើតាមតែនឹកឃើញនោះទេ គឺគេជ្រើសរើស

ផ្អែកលើបទពិសោធន៍អព្ភន្តរញ្ញាណ និងវិចារញ្ញាណពុទ្ធិ រួមផ្សំនឹងការគុណគូរក្បួនហោរាសាស្ត្រផងដែរ។ មុនពេលសាងសង់ផ្ទះ គេជឿលើក្បួនហោរា គេទៅឱ្យហោរាឬលោកអាចារ្យគន់គូរមើល ទឹកដីព្រះភូមិ និងរកថ្ងៃមានពេលាល្អដើម្បីសាងសង់ និងឡើងរស់នៅលើផ្ទះនោះ។ ក្នុងទស្សនៈរបស់ខ្មែរ ទីតាំងមួយដែលមានដើមអំពិលពីខាងត្បូង អណ្ដូងពីខាងលិច គេមិនជ្រើសរើសជាកន្លែងសង់ផ្ទះទេ ព្រោះស្ថិតក្នុងវិថីព្រាយបិសាចឆ្លងកាត់ ដែលធ្វើឱ្យម្ចាស់ផ្ទះរស់នៅមិនបានសុខទេ។

២ - ខ្មែរប្រើប្រាស់ទេសភាពឬទីកន្លែង ជាទីស្បថ បញ្ជាក់សីលធម៌ ភាពស្មោះត្រង់សច្ចភាព និងជាទីផ្សងព្យាករណ៍ហេតុភេទផ្សេងៗដែលអាចនឹងកើតមានឡើងក្នុងអនាគត។ លើសពីនេះទៅទៀត មានកាប់អ្វីចំណាំនៅកន្លែងណាមួយជាសាក្សីផងដែរ។ ឧទាហរណ៍ អញកាប់ថ្មចំណាំកន្លែងហ្នឹង ចាប់ពីថ្ងៃនេះតទៅ... ជាដើម។ ពេល មានរឿងវិវាទត្រូវស្បថ គេទៅស្បថនៅវត្តឬនៅកន្លែងសក្តិសិទ្ធ ដូចជា នៅកន្លែង ព្រះអង្គដងកើ អង្គរវត្តជាដើម។

៣ - ការរៀបចំក្បួនរីតិ៍ ក៏គេត្រូវជ្រើសរើសទីកន្លែង ដែរ ដូចជា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ ជ្រើសរើសយកភ្នំគូលែន ធ្វើពិធីទេវរាជ។ រាជបុរោហិតរៀបចំពិធីផ្សងនៅលើភ្នំបាយង់កោ។ ក្នុងពិធីអកអំបុក និងសំពះព្រះខែ គេរៀបចំពិធីផ្សងនៅព្រះបរមរាជវាំង។

៤ - ទីកន្លែងក៏មានទាក់ទងនឹងការបង្កើតរឿង និទានអក្សរសិល្ប៍ ទាក់ទងនឹងស្ថាននាមតួអង្គអធិធម្មជាតិ និងអ្នកតាអ្នកដូន ផងដែរ។ អក្សរសិល្ប៍ប្រជាប្រិយខ្មែរបង្កប់លក្ខណអត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរដូចជា៖ អត្តសញ្ញាណជាគ្រឿងសម្គាល់លក្ខណជាតិ មានដូចជាភូមិសាស្ត្រ ឈ្មោះទីកន្លែង ប្រវត្តិសាស្ត្រ ការគ្រប់គ្រង វប្បធម៌ មនុស្ស សត្វ និងរុក្ខជាតិ ដែលប្រជាជនខ្មែរនិយមប្រើប្រាស់ក្នុងការរស់នៅ។ ឧទាហរណ៍ ដូចជា រឿងភ្នំប្រុសភ្នំស្រី រឿងភ្នំដូនពេញ រឿងភូមិតិរច្ឆាន ជាដើម។

៥ - ក្នុងទស្សនវិជ្ជាខ្មែរ ទីកន្លែង មានភេទភាវៈជា ស្រី។ គំនិតមួយក្នុងការប្រើពាក្យមាតុភូមិ ជាទស្សនវិជ្ជាដែលកំណត់ភេទភាវៈជាស្រី ជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិទឹកដី ជាអត្តសញ្ញាណមាតាធិបតេយ្យ។ សំណង់ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបុរាណក្រុងអង្គរ គឺ តំណាងភេទប្រុស ដែលមានគូរទឹកព័ទ្ធជុំវិញតំណាងភេទស្រី ។ តួប្រាសាទជាលិង្គ(ដីឬប្រុស) កសិណទឹកជា

យោនីនាងឧមា(ទឹកឬស្រី) ទឹកអម្រឹតក្នុងគូទឹក(សូមមើលរូបក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ)។

៦ - ខ្មែរពីបុព្វកាលមានកាធ្វើឋានីយកម្មធម្មជាតិ និងវប្បធម៌ ដោយការរៀបចំភូមិជារាងមូល(ភូមិមូល)។ ការប្រែក្លាយ ទេសភាពធម្មជាតិមកជា ទេសភាពវប្បធម៌ មិនមែនជាការចៃដន្យទេ តែវាជាចេតនាគំនិត ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីគំនិតទស្សនវិជ្ជា ៖ មូល តំណាង វដ្តជីវិត ដែលបុព្វបុរសខ្មែរយល់ថា ដើមនិងចុង ហើយ កើតនិងស្លាប់ នៅជាប់គ្នា។ ផ្ចិតរង្វង់មូលជាមជ្ឈមណ្ឌលរដ្ឋបាលទៅសព្វទិសទីមានចំងាយស្មើគ្នាក្នុងដែនរង្វង់ ងាយស្រួលគ្រប់គ្រង ការពារសន្តិសុខនិងផ្តល់-ទទួលព័ត៌មាន។

៧- ទស្សនៈលោកធាតុនិយមខ្មែរ ជាទស្សនវិជ្ជាមួយ ជាប់ទាក់ទងលោកទស្សនៈអស្តិរូបវិជ្ជាក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធសាសនា៖ ក្នុងលោកធាតុវិទ្យានៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញ សាសនាបានចែងថា ពិភពលោកយើងនេះមានរាងជាបួនជ្រុងសំប៉ែតស្មើ ដែលនៅចំកណ្តាលមានទ្វីបមួយយ៉ាងធំឈ្មោះ ថា ជម្ពូទ្វីប។ ជម្ពូទ្វីប មានទ្វីបតូចចំនួនប្រាំមួយទៀត ព្រមទាំងមហាសមុទ្រដែលហ៊ុមព័ទ្ធជុំវិញដោយជួរភ្នំជាកំពែង។ នៅចំកណ្តាលជម្ពូទ្វីប គេឃើញមានភ្នំមួយខ្ពស់ជាងគេ គឺភ្នំសុមេរុជាចន្ទល់ ឬជាស្នូលនៃចក្រវាឡ។ នៅលើកំពូលភ្នំសុមេរុ គឺជាឋានទេវលោក ឬឋានរបស់ព្រះអាទិទេព។ ម្យ៉ាងវិញទៀតទេវឋាននេះមានទិសប្រាំបី ដែលទ្រទ្រង់បីបាច់ថែរក្សា ដោយទេពបន្ទាប់បន្សំទាំងប្រាំបីអង្គ ដែលជាឆ្មាំប្រកបដោយជ័យចេស្តាដ៏ខ្លាំងពូកែអស្ចារ្យ។ ក្នុងសម័យអង្គរ នគរូបនីយកម្មប្តូរពី ភូមិមូល មក ភូមិ៤ជ្រុង ការកសាងប្រាសាទភ្នំ មានគូរទឹកព័ទ្ធជុំវិញរាង៤ជ្រុង ដែលបង្ហាញនូវនិមិត្តរូបទំនាក់ទំនង ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់។ ក្នុងគោលការណ៍សោភណវិជ្ជា សិល្បករខ្មែរសម្តែងនូវគំនិតឬទស្សនៈផ្សារភ្ជាប់លោកិយនិងបរលោក ផ្សារភ្ជាប់អាត្ម័ននិងព្រហ្ម័ន (សេចក្តីប្រាថ្នាធំធេងគឺទាញទេវលោកមកនៅជាមួយមនុស្សលោក ឬទាញមនុស្សលោកឱ្យនៅប្រប នឹងទេវលោក) ដែលមានអត្ថន័យ និងអត្ថប្រយោជន៍ទូលំទូលាយវែងឆ្ងាយ ហើយប្រកបដោយឧត្តមគតិខ្ពស់។ លោកធាតុវិជ្ជាខ្មែរក៏ដូចលោកធាតុវិជ្ជាឥណ្ឌាដែរ គឺត្រូវធ្វើឱ្យមានភាពចុះសម្រុងដោយសម្បមាណឥតខ្ចោះរវាងឋានក្រោម និងឋានលើ ហើយទាល់តែមានការគោរពមិនឆ្គាំឆ្គង សម្បូងសម្រូងដោយពិធីបូជា ទើបជានាស្ថេរភាព និងវិបុលភាពដល់សង្គម។

និមិត្តរូបនៃទីក្រុងខ្មែរគឺ ៖ ទឹកដី = ស្រីប្រុស=មេបា= លិង្គយោនី = ចក្រវាឡ => សង្គម/ ក្រុង/នគរ។ ទីក្រុងខ្មែរត្រូវតែនៅខាងត្បូងនៃភ្នំសក្ការៈ ដែលព្រះអាទិទេពគង់នៅបែរមុខទៅ

ទិសខាងកើត ហើយជាមួយគ្នានោះដែរ នៅលើប្រសព្វគ្នានៃទន្លេ ដែលនាគញី ឈ្មោល អាចជួបគ្នាបាន ហើយទ្រទ្រង់នូវជំនឿទាំងអស់អំពីទឹក។ រាជធានីអង្គរបានគោរពរៀងៗមកនូវគំរូនេះ ដោយប្រើប្រាស់ទិន្នន័យធម្មជាតិ ទួល និងព្រែក។ ប្រសាទភ្នំ និងបារាយណ៍ដែលចញ្ចឹមដោយព្រែក គឺគ្មាន អ្វីក្រៅពីភ្នំសក្ការៈ និងទន្លេប្រសព្វសិប្បនិម្មិតទេ។ គំរូនេះ នៅតែបន្តដល់ការកសាង ទីក្រុងក្រោយសម័យអង្គរ ដូចជា ក្នុងការជ្រើសរើសទីតាំងកសាងទីក្រុងភ្នំពេញ (ដូចគ្នាដែរ ទីក្រុងលង្វែក ទីក្រុងឧត្តុង្គ) ក៏បានឆ្លុះបញ្ចាំងលក្ខណៈនេះដែរ។ ទួលភ្នំខាងជើងលើកឡើងឱ្យខ្ពស់ សម្រាប់ជាទីសក្ការៈ វត្ត និងវាំង ត្រូវរៀបចំ តាមពិធីឱ្យនៅខាងត្បូង ហើយបែរមុខទៅខាងកើត លើកន្លែងជួបគ្នានៃទន្លេទាំង៤។

៨- យោងតាមទ្រឹស្ដីទស្សនវិជ្ជានាមនិយមអះអាងថា ៖ បញ្ញត្តិ សំខាន់ជាង វត្ថុជាក់ស្ដែង។ វត្ថុជាក់ស្ដែង ស្លាប់ឬបាត់បង់ទៅវិញ តែ នាមបញ្ញត្តិ រស់អមតៈ។ ការដាក់ស្ថាននាមក្នុងទស្សនៈខ្មែរផ្អែកលើ៖ ស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រ នាមរុក្ខជាតិ នាមតាមសត្វ នាមតាមឈ្មោះនិងភេទមនុស្ស នាមតាមព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រ។ល។ ការកំណត់ស្ថាននាមទេសភាពឬទីកន្លែង ដូចជា កំពង់ ក្រាំង គោក ទួល ទំនប់ អង្គ អង្គរ កោះតាំង... គឺឆ្លុះបញ្ចាំងពីគំនិតខ្មែរដើមចង់រក្សាប្រវត្តិដើម មូលហេតុ វិធីកំណត់ឈ្មោះ រំលេចចេញនូវតឹកតាង ឈ្មោះអ្នកបង្កើត និងអ្នកធ្វើសកម្មភាពទៅលើទេសភាពក្នុងអតីតកាល។ ឧទាហរណ៍ ដូចជា ភូមិភ្លើងឆេះរទេះ ភូមិទួលពង្រ អង្គតាសោម ក្រុងដូនកែវ ក្រុងភ្នំពេញ អូរឈើទាល បឹងស្នោ ក្រាំងពង្រ តាំងគោក ស្រះស្រង់ ភូមិតិរច្ឆាន ជាដើម។ ជាងនេះទៅទៀត ស្ថាននាមឆ្លុះបញ្ចាំងពីគុណតម្លៃនៃគំនិត មនោគមន៍វិជ្ជា ប្រវត្តិរឿងរ៉ាវក្នុងភូមិដ្ឋាន និងលក្ខណៈពិសេសផ្សេងៗដែលមាននៅក្នុងទីកើតហេតុ។ ស្ថាននាមអាចបញ្ជាក់ពីអត្តសញ្ញាណទីកន្លែង បន្សល់ជាមរតកវប្បធម៌ ប្រពៃណីតំបន់ រក្សាអត្តសញ្ញាណជាតិ កសាងប្រវត្តិសាស្ត្រជាតិ និងស្ថាននាមរដ្ឋបាល ដល់អ្នកជំនាន់ក្រោយ។ ស្ថាននាមគឺជាមត៌កជាតិមួយដ៏ថ្លៃថ្លាសម្រាប់សម្គាល់អត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរនិងភូមិសាស្ត្រវប្បធម៌ និងឫសគល់ ប្រវត្តិសាស្ត្រផងដែរ។

សេចក្ដីសន្និដ្ឋាន

សរុបសេចក្ដីមក យើងអាចសន្និដ្ឋានថា វត្ថុមាន **លំហ** (**ទេសភាព ឬ អាកាស ឬ ទីកន្លែង**) មានពាក់ព័ន្ធគ្រប់ផ្នែក គ្រប់វិស័យ គ្រប់សកម្មភាព និងមានសារៈសំខាន់ក្នុងជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់ប្រជាជនខ្មែរ។ គ្រប់វិស័យទាំងអស់នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ដូចជា នយោបាយ

សេដ្ឋកិច្ច កសិកម្ម សិប្បកម្ម ឧស្សាហកម្ម ពាណិជ្ជកម្ម ការអប់រំ វប្បធម៌ ទំនៀមទម្លាប់ ប្រពៃណី ជំនឿ សាសនា ច្បាប់ សង្គមកិច្ច សុខាភិបាល រដ្ឋបាល ការចងក្រងប្រវត្តិសាស្រ្ត ការដាក់ស្លាននាម ការរៀបចំនគរូបនីយកម្ម ការរៀបចំទីទួលភូមិឋាន ការសាងសង់សំណង់លំនៅដ្ឋាន ការសាងសង់សំណង់ប្រាសាទ ទីសក្ការៈ និងការប្រារព្ធពិធីក្បួនរីតិ៍ ការរៀបចំកន្លែងកប់សព ការរៀបចំទីកសិកម្ម ជីវដ្ឋាន ជលដ្ឋាន ប្រព័ន្ធគមនាគមន៍ ប្រព័ន្ធធារាសាស្រ្ត ការរៀបចំទីក្រុង ។បេ។ និង ។បេ។ សុទ្ធតែត្រូវបានបង្កើតចេញពីអានុភាពគំនិតទស្សនវិជ្ជាស្តីអំពី **លំហ** (**ទេសភាព ឬ ទីកន្លែង**) *ទាំងអស់ ហើយវាក៏ឆ្លុះបញ្ចាំងពីផ្នត់គំនិត អត្តចរិតអាកប្បកិរិយា របៀបរស់នៅ អន្តរទំនាក់ទំនងរវាងមនុស្សជាមួយទេវ អន្តរទំនាក់ទំនងរវាងមនុស្សជាមួយអមនុស្ស និងជោគជតារាសីក្នុងការរស់នៅរបស់ប្រជាជនខ្មែរផងដែរ ។*

ឯកសារពិគ្រោះ

១- *ឈឹម សុខាន់ដារ៉ា ៖* ***ទេសភាពវប្បធម៌នៅស្ថានីយ៍កណ្ដាក*** (និក្ខេបបទបណ្ឌិត) *ភ្នំពេញ ឆ្នាំ២០១៤។*

២ - *នុត ណារាំង ៖* ***ទីក្រុងទីកអង្គរជំហរអារ្យធម៌ខ្មែរ*** *ភ្នំពេញ ពោងពុម្ពពន្លឺពេជ្រ បោះពុម្ពឆ្នាំ ២០០៣។*

ឧបសម្ព័ន្ធ

រូបភាពលិង្គ និង យោនី សង់នៅលើភ្នំគូលេន

រូបភាពពីលើអាកាសនៃប្រាសាទអង្គរវត្តដែលឃើញតួប្រាសាទ និង គូទឹក (ប្រភព៖ Google Earth)